

## СОЦІАЛЬНА РОБОТА З ПІДЛІТКАМИ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ЯК ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Піх Діана

Актуальність теми зумовлена тим, що в сучасних умовах суспільної нестабільності, воєнних загроз, порушення звичних соціальних зв'язків і постійної зміни життєвих обставин підлітки є однією з найбільш вразливих соціальних груп, які особливо гостро переживають стан невизначеності. Саме в підлітковому віці відбувається інтенсивне формування особистості, самооцінки, системи цінностей, моделей взаємодії з оточенням і життєвих орієнтирів, тому тривалий вплив нестабільного середовища може ускладнювати процес соціалізації, посилювати тривожність, самотність, емоційну нестійкість і потребу в підтримці. У зв'язку з цим особливого значення набуває теоретико-методологічне осмислення соціальної роботи з підлітками в умовах невизначеності, оскільки саме воно створює наукове підґрунтя для вдосконалення змісту, форм, методів і технологій професійної допомоги, орієнтованої на зміцнення життєстійкості, соціальної включеності та емоційного благополуччя підлітків [1–3].

**Метою** тези є теоретичне осмислення соціальної роботи з підлітками в умовах невизначеності як актуальної науково-практичної проблеми, а також узагальнення соціально-психологічних особливостей підлітків, змісту, форм, методів і технологій професійної підтримки цієї цільової групи в сучасних умовах суспільної нестабільності.

У сучасних умовах соціальна робота дедалі частіше стикається з викликом, пов'язаним не з окремими кризовими подіями, а з тривалою невизначеністю як фонову характеристикою життя. Для підлітків така ситуація має особливо складний характер, оскільки збігається з періодом інтенсивного формування ідентичності, життєвих орієнтирів, самооцінки та моделей соціальної взаємодії. Саме тому проблема соціальної роботи з підлітками в умовах невизначеності

потребує окремого теоретичного осмислення як важливий напрям сучасної професійної практики.

Невизначеність у межах соціальної роботи доцільно розглядати не лише як відсутність передбачуваності, а як стан нестійкості, що впливає на емоційний стан, поведінку, вибір і здатність особистості орієнтуватися у власному житті. Її важливо відрізнити від ризику, виклику, загрози та небезпеки, оскільки саме таке розмежування дозволяє точніше оцінювати ситуацію підлітка і добирати адекватні форми допомоги. Для соціального працівника це має не лише теоретичне, а й безпосереднє практичне значення, адже дає змогу будувати підтримку з урахуванням глибини та характеру проблеми [3].

Методологічною основою дослідження соціальної роботи з підлітками в умовах невизначеності виступає поєднання системного, гуманістичного, екосистемного та діяльнісного підходів. Системний підхід дозволяє розглядати підлітка в контексті взаємодії сім'ї, школи, групи однолітків, громади та ширших суспільних процесів. Завдяки цьому труднощі підлітка інтерпретуються не як ізольовані індивідуальні порушення, а як результат впливу багатьох взаємопов'язаних чинників.

Гуманістичний підхід надає соціальній роботі ціннісного спрямування, оскільки акцентує увагу на гідності підлітка, його праві на голос, участь і суб'єктну позицію. В умовах невизначеності це особливо важливо, бо підлітки часто переживають втрату контролю над власним життям, коли ключові зміни відбуваються без їхньої участі. Не менш значущим є екосистемний підхід, який орієнтує фахівця на роботу не тільки з самим підлітком, а й із середовищем його життя. Ефективність підтримки в умовах невизначеності залежить від узгодженості дій сім'ї, школи, соціальних служб, молодіжних просторів і громади.

Діяльнісний підхід доповнює цю логіку, наголошуючи на важливості активної участі самого підлітка у процесі подолання труднощів. За умов високого стресу

особливого значення набуває не лише кінцевий результат, а й сама участь у діяльності, яка повертає людині відчуття контролю, компетентності та впливу. Саме через включення до груп взаємопідтримки, творчих активностей, соціальних ініціатив і програм розвитку життєстійкості підліток може відновлювати здатність діяти конструктивно навіть у нестабільному середовищі.

Соціально-психологічні особливості підлітків як цільової групи соціальної роботи в умовах невизначеності визначаються поєднанням вікової вразливості та кризового соціального контексту. Підлітковий вік сам по собі є періодом емоційної нестійкості, інтенсивного самопізнання, потреби у визнанні й формування життєвих перспектив. Однак в умовах воєнного часу, соціальної нестабільності та порушення звичних способів соціалізації ці особливості посилюються і набувають нових форм [2].

Однією з ключових рис становища підлітка в умовах невизначеності є руйнування відчуття часової послідовності життя. Якщо в стабільному середовищі майбутнє пов'язується з можливостями й планами, то в кризовій реальності воно часто сприймається як нечітке, загрозливе або таке, що не підлягає плануванню. Такі риси зумовлюють підвищену тривожність, зниження мотивації до довготривалих зусиль, труднощі професійного та освітнього самовизначення, а також внутрішню суперечність між прагненням до самоствердження і страхом втрати контролю над власним життям.

Реакція підлітків на невизначеність не обмежується лише емоційним дискомфортом, а охоплює когнітивну, поведінкову та комунікативну сфери. У практиці це проявляється в емоційній нестабільності, труднощах концентрації уваги, коливаннях настрою, униканні спілкування або надмірному пошуку зовнішньої стимуляції. Особливо небезпечним є те, що такі прояви нерідко сприймаються дорослими як вікові труднощі чи неслухняність, хоча насправді вони можуть бути наслідком пролонгованого стресу, втрати безпеки та дефіциту підтримувального середовища [3].

Вагоме місце у структурі проблем посідає послаблення соціальних зв'язків. Для підлітка взаємодія з однолітками є одним із головних чинників формування самооцінки, відчуття належності та особистісної значущості. Коли такі зв'язки руйнуються через переміщення, зміну школи, дистанційне навчання або сімейну розлуку, зростає ризик самотності, соціального відчуження і втрати довіри. За цих умов соціальна робота має бути спрямована на відновлення комунікації, включення підлітка до підтримувальних груп і створення безпечних просторів для спілкування та самовираження. Зміст соціальної роботи з підлітками в умовах невизначеності повинен мати багатовимірний характер і поєднувати захисну, підтримувальну, профілактичну, корекційну та розвивальну складові. Йдеться не тільки про реагування на вже наявні труднощі, а й про створення умов для збереження соціальних зв'язків, відновлення відчуття безпеки, розвитку навичок саморегуляції та поступового повернення до активної участі в житті громади. У цьому контексті соціальна робота набуває значення не разової допомоги, а послідовного процесу супроводу [1].

Однією з найбільш доцільних технологій у таких умовах є кейс-менеджмент, який дозволяє будувати індивідуалізований маршрут допомоги з урахуванням реальних потреб підлітка та динаміки його стану. Його значення зумовлене тим, що в умовах невизначеності проблеми підлітка майже ніколи не обмежуються лише однією сферою життя. Психоемоційні труднощі часто поєднуються з навчальними втратами, конфліктами в сім'ї, досвідом переміщення, зниженням мотивації та обмеженим доступом до соціальних послуг, тому робота потребує координації, гнучкості й тривалого моніторингу.

Поряд із кейс-менеджментом значущими є вулична соціальна робота, цифрові форми підтримки, методи психосоціальної стабілізації, групові форми взаємодії та довготривалий соціально-педагогічний супровід. Їх об'єднує орієнтація на доступність, гнучкість, формування довіри та зменшення бар'єрів у зверненні по допомогу. Ефективність цих форм визначається не кількістю застосованих

інструментів, а здатністю поєднати індивідуальну допомогу, роботу з найближчим середовищем підлітка, підтримку його внутрішніх ресурсів і створення безпечного простору для поступової адаптації [2].

Отже, соціальна робота з підлітками в умовах невизначеності постає як складний міждисциплінарний напрям, що вимагає одночасного врахування вікових особливостей, кризового контексту, ресурсів середовища та активної ролі самого підлітка. Її сучасна модель має відходити від директивної опіки й рухатися до комплексного супроводу, заснованого на суб'єктності, підтримці, міжвідомчій взаємодії та розвитку життєстійкості. Саме така логіка створює підґрунтя для подальшого вдосконалення теорії і практики соціальної роботи з підлітками в українських умовах. Отже, соціальна робота з підлітками в умовах невизначеності постає як складний міждисциплінарний напрям, що вимагає одночасного врахування вікових особливостей, кризового контексту, ресурсів середовища та активної ролі самого підлітка. Її сучасна модель має відходити від директивної опіки й рухатися до комплексного супроводу, заснованого на суб'єктності, підтримці, міжвідомчій взаємодії та розвитку життєстійкості. Саме така логіка створює підґрунтя для подальшого вдосконалення теорії і практики соціальної роботи з підлітками в українських умовах.

#### Список використаних джерел

1. Биби́к Д., Савельчу́к І. Соціальна згуртованість молоді в Україні в умовах воєнного стану. *Social Work and Education*. 2023. Т. 10, № 1. С. 7–16. DOI: 10.25128/2520-6230.23.1.1
2. Брашеван О.А., Караджи О.С. Соціально-психологічні особливості підліткового віку. In *The 10 th International scientific and practical conference "Current challenges of science and education" (June 3-5, 2024) MDPC Publishing, Berlin, Germany*. 2024. С. 297-299
3. Калашнікова Л. Співвідношення понять «невизначеність», «ризик», «виклик», «загроза», «небезпека» у контексті соціології безпеки життєдіяльності. *Грані*. 2017. Т. 20. № 9. С. 16-22